

BAŠTINA KAO FASCINACIJA

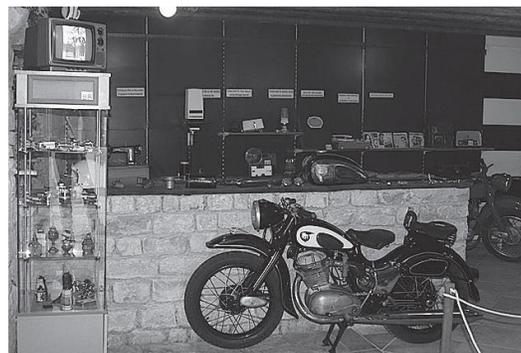
O privremenome muzeju „Facere” Vinka Franičevića u Starom Gradu

dr.sc. TOMISLAV S. ŠOLA □ Zagreb

Male sredine obično nisu milosrdne prema svojim najboljim stanovnicima. Guše ono što ih prerasta, boje se drugačijih i neuklopljenih. I male države, a kamoli mala mjesta, rado su konzervativni i ističu to kao svoju vrlinu. Vinko Franičević primjer je osobe svestranih interesa koji bolje prolaze u velikim gradovima i većim zemljama. Ovo je osvrt na blistavi trenutak kad je prije deset godina, posve sam, zasnovao mali privatni muzej i darovao ga svom gradu i njegovim brojnim posjetiteljima.

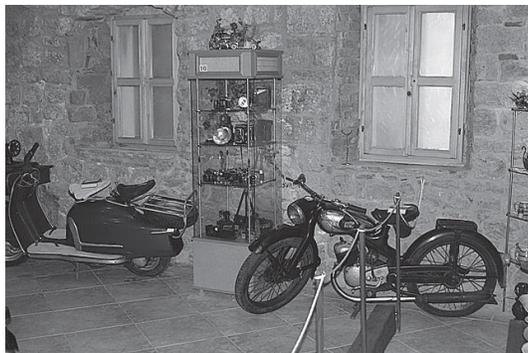
Već kao dječak formira družbu koju zanima tajanstveni svijet prošlosti. Bivio se fotografijom, glazbom, pjesništvom, posjedovao obrt, uključio se u dvadesetak različitih djelatnosti, restaurirao motocikle, bavio se akvaristikom, prepariranjem životinja i raznovrsnim razvojnim projektima, smatrajući se sposobnim da sve to svlada. I bio je. Žeđ za kreativnim dokazivanjem muči svakog čovjeka višestrukih interesa i goleme radoznalosti, ali je

iscrpljujuća i sigurno može izazvati sumnjičavost i omlažavanje sredine, čak i podsmijeh.

Moglo bi se reći da svaka zajednica svoju važnost mjeri upravo sposobnošću da dopusti ili, još bolje, da svojim osobitim pojedincima pomogne da djeluju. Paradoksalno je da se male sredine hvale s onim svojim članovima koji su svoju važnost morali dokazati izvan nje. Ostajući ondje gdje je ponikao, Vinko Franičević nije mogao dobiti ni te dokaze svoje važnosti.

Radoznalost i fascinacija predmetima, nakon godina bavljenja njima, pretvorila se u zbirku od nekoliko stotina predmeta i dokumenata, po sastavu heterogenih – od domaćega, lokalnog značenja do motocikala i predmeta razne druge tehnologije. Zbirka je postala materijalizacija Franičevićeva sve šireg interesa i, pokazalo se, vrijedna poštovanja prema invenciji i uloženom radu koje u sebi nosi svaki predmet. Službena znanost više cijeni specijalizirane zbirke, ali poštujući bogatstvo ljudske prirode, rekao bih da su ovakve zbirke ljudskije i bliže životu. Kustos i nesumnjivo vole svoj posao, ali amateri su zaljubljenici u ono što rade, a to je pokoji put zbog uložene truda i skupljenog znanja vrlo šarmantno i impresivno. Neki od njih imaju upravo onaj entuzijazam, upornost i predanost koja često nedostaje profesionalnim kustosima koji za svoj rad dobivaju plaću. Kustosi pak imaju sigurnu akademsku osnovu bavljenja svojim poslom, a oni rijetki koji usto imaju talent, poziv i sreću da od nekoga nauče „zanat” ipak su najbolje rješenje za baštinu. Oni su, kao i njihove ustanove, u stalnoj opasnosti od podrazumijevanja da su bogomdani, da postoje radi institucije same, eventualno i predmeta (koji su, usput

rečeno, gluhi i slijepi bez aktivne interpretacije), a svoj često slabašan društveni angažman opravdavaju predanošću znanosti. Amaterima i građanskoj akciji pak, kad se jednom odluče nešto učiniti, ne manjka gorljivosti i motivacije.

Najbolji su muzeji zasnovani na nekom očitom povodu, na potrebi za temom koja se javno nameće kao nužnost (kao, recimo, muzej nekoga grada); još je bolje kad nastaju na temelju kolekcionarske strasti prema nekoj temi i, ako je moguće, nekoj široj inicijativi, koje zajedno formuliraju društvenu potrebu. Takvi muzeji dugo traju. Rizično je kad se usamljeni pojedinac upusti u osnivanje muzeja. I sam početak, a kamoli stalno djelovanje, prepuni su izazova koje je potrebno bar unaprijed znati. Novije prakse (primjerice, osnivanje tzv. ekonomuzeja u Kanadi) pronašle su formulu dobre sprega iskusnih profesionalaca i amatera te uspostavili set pravila i metodologiju koja je uvjet takvoga uspješnog sudjelovanja. To je sprega vrhunskih kustosa čije društveno ne završava unutar zidova muzeja, i zainteresiranih, kreativnih amate-

ra koji (u slučaju ekonomuzeja) žele i živjeti od svoje baštine. Poanta je jednostavna: vrijednom pojedinačnom pokušaju treba dati sve iskustvo koje je nužno da bi se dobra, pametna i potrebna baštinska institucija održala kao osobno, ali i opće dobro. *Museum in progress*, škola baštine, radionice o temi upravljanja baštinom, „ambulante” za predmete, školska baštinska praksa, tečajevi... sve su to nebrojeni pokušaji da se društvena energija ujedini i spasi što više potrebne supstance baštine u vremenu koje otplavljuje prošlost i, čini se, stvara svijet bez temeljnih kriterija kvalitete i poštovanja prema kreativnosti i radu.

Većina muzeja koje imamo bar je djelomice nastala na entuzijazmu pojedinaca. Da nije bilo fascinacije prikupljanjem predmeta iz bivših vremena i okolnosti, katkad bi bilo nemoguće „osoviti ih”. Neki su kolekcionari prodali svoje zbirke zajednici, ali većina njih svoje je zbirke darovala smatrajući da im tako osiguravaju budućnost. Danas, nakon što je društvo, uz sve nevolje, bar ekonomski malo slobodnije, pojedinci se osjećaju ohrabreni da nešto učine sami. Posebice se ta promjena osjeća u bivšim socijalističkim zemljama, u kojima je ponuda slabašna, a institucije proživljavaju izvjesnu krizu. I u svijetu se, više nego ikad, pojedinci odlučuju sami uspostaviti muzej. Katkad se to događa zbog činjenice da muzeji nisu zainteresirani za zbirku, a katkad zato što muzej kojemu bi ti pojedinci darovali svoju zbirku ne može jamčiti da će ona biti vidljivo izložena u stalnom postavu. Sve je više pojedinaca koji raspolažu bar nekim sredstvima i imaju nadu da će izdržati napore i troškove vođenja institucije. Iza takvog pothvata ponajprije stoji fascinacija

kolekcionara i volja da muzej sukladan s temom i duhom muzeja.

Vinko Franičević je, poveden svojom fascinacijom i nadom, 2010. na trgu Podloža u Starom Gradu na otoku Hvaru, u prizemlju jedne privatne zgrade, a uz podršku vlasnika, otvorio muzej koji je bio prekrasno ljetno kulturno otkriće, nenadan sadržaj u jednome „malom mistu“. Naučeni smo na otvaranje kafića, restorana i suvenirnica te u većini njih rezignirano prepoznajemo šminkerski internacionalni, turizmom motivirani dizajn, neku slatkastu mješavinu sadržaja, ugodaja i ponude koja je istodobno i Pariz, i Amsterdam, i Cotbus, i Zug, i Delft, i Brugges, i Dublin...hrskava, zašećerena kultura, neka Coca-Cola, baš ono što amaterski mali poduzetnici misle da je (komercijalna) „fora“ i što sad već tako odgojena, turistička rulja (oprostite mi grubost!) smatra atraktivnim i što, da priznamo, očekuje kao ponudu. Eto, nismo naučeni da jedan mali gradić svojim rezigniranim stanovnicima i slabo izabranim turistima podari muzej kakav ne postoji baš nigdje u svijetu. A ipak se to dogodilo, no, kako se iz prethodnoga dade naslutiti, s kontekstom i uvjetima koji su tom kreativnom, dobrodušnom činu davali premalo nade da će opstati. Ispravno je priznati da je nakon čina samog vlasnika muzeja nedostajalo sve bez čega se nije moglo dalje – od novca do dobre volje, regulative i protagonista koji su u stanju izaći na kraj s izazovom koji nije svakodnevan.

Male su sredine konzervativne, a iz svojih nevolja lako se daju općiniti svima koji te nevolje nemaju: bogatima i moćnima. Oduvijek su siromasi rado surađivali s

bogatašima jer siromaštvo obeshrabruje plemenitost i rado idealizira obilje. Naravno da je književnost, posebice ona romantična, od siromaha rado pravila heroje i uzdizala njihove vrline. No ako je išta i bilo stvarno u toj utopiji jednostavnosti i čistoće siromaštva, posljednja desetljeća liberalnog divljanja planetom učinila su taj san dalekim. Odatle, naime, naša sve veća potreba za raskošnim, bučnim senzacijama i odatle taj sve veći manjak smisla za sve ono pošteno, iskreno, skromno i domaće što čini gustoću i uvjerljivost lokalnog identiteta. Odatle smo počeli vjerovati da ništa ne znamo napraviti ili, pak, da znamo sve. I jedno i drugo su mitovi poraženih, iscrpljenih, obeshrabrenih sredina. Niti nam trebaju senzacije, niti se smijemo pomiriti s apatijom.

Zašto ovaj općeniti dodatak i inzistiranje na kontekstu? Pa zato što se u svim siromašnim tranzicijskim, privatizacijama i vazalstvom opljačkanim zemljama (kakva je Hrvatska) većina problema generira upravo iz netom opisane situacije. Uzet ću si pravo i priliku za još jednu lamentaciju jer je postalo moderno budućnost projicirati na sponzorima, tim dobrotivim, bogatim spasiteljima iz korporativnog svijeta. Prvo, ni ondje gdje su sredine velike, gdje je PR važan i gdje je neoliberalni kapitalizam ima neku koherenciju, ni ondje ne cvatu ruže. Daje se malo, a kad je više, onda su to samo prestižne inicijative. Mali broj bogatijih i/ili svjesnijih građana prikupi ponešto pomoći tzv. masovnim prikupljanjem sitnih iznosa (popularni *crowd-funding*), ali ni to nije osnova za dugoročno planiranje. Da problem bude veći, naše korporacije ili nisu naše ili su skorjevićevske (dakle, još uvijek odveć gladne i sirove), a nažalost, nemamo ni srednju klasu – društveni sloj koji može prepoznati i svojim autoritetom i novcem potpomoći kreativnost. Taj građanski, osviješteni, obrazovani, materijalno osiguran i stoga neovisan i slobodan sloj jedina je garancija opstanka vrijednosnog sustava koji veliča rad i stvaralaštvo. Takav je sloj izvan tradicijskog kapitalizma obično nepoželjan jer je ideološki i duhovno relativno neovisan ili, bolje rečeno, neovisan upravo onoliko koliko je potrebno da ga ne vole svi oni koji žele neometano vladati. Srednji sloj vjeruje u obrazovanje, u prosvijećenost, slobodu i pravdu, u činjenicu da svakim društvom zapravo upravlja sustav vrijednosti, nameće kriterije vrednovanja i sklon je ljude cijeniti prema trudu, integritetu i doprinosu općem dobru. Dakle, Vinku ni takvi građani nisu mogli pomoći da Starom Gradu,

s gotovo dva i pol tisućljeća građanskog kontinuiteta, osiguraju taj kreativni *touch*. Nema ih više. Tomu svjedoči i odustajanje od antikvarijata koji je otvorio petnaest godina prije muzeja: antikvarijat trebaju ljudi s kulturnim prohtjevima, a rekosmo, takvih je sve manje. Javnost, ma kako razmažena senzacionalizmom, ipak voli prilike za nova iskustva, pa bi muzej imao šansi, ali privoljeti donositelje odluka da podrže mali, osobit, neprofitan, privatni muzej „Facere”, koji slavi rad i stvaranje, u konzervativnoj je sredini uzaludno, možda i sumnjivo očekivanje.

Zbirka je i dalje zbrinuta, ali daleko od znatizeljnih očiju i bez prilike da unese radost stvaranja ili pobudi znatizeljnu prema izgubljenim vremenima i čašću rada, stvaralačkog čina po kojemu je, listajući latinsku baštinu, Franičević skraćeno nazvao svoj privremeni muzej „Facere”. Zato osnivač muzeja kaže: *Trebao sam dakle kreativno ime kreativnih ljudi u kojem će biti izražena suština zbirke koju će netko doći i pogledati. „Usuditi se znači učiniti” više mi je nego suvislo i s tim sam bio zadovoljan. S vremenom, kako sam sticao znanja i vještine, moj se je pogled (...) nadopunio i onim postignućima naših prednika koji i nisu bili baš tehničke naravi, no imali su onu drugu narav, a to je rad i upornost proizišao iz neimaštine i možda očaja. Tim ljudima poput moga djeda, bake, majke i oca se i danas divim i kad god mogu naglasim poštovanje prema njima.*

Termin baština i sam otkriva da je svoju fascinaciju Vinko Franičević stekao zadivljen ljudskom trudom i stvaralaštvom koje ga je, naizgled, tako diskretno okruživalo. Kad se razmišlja izvan zamršenog jezika znanstvenih tekstova, taj prijenos kolektivnog iskustva, uz sve novo što moramo sami pridonijeti, jest upravo i definicija baštine. Zato je bilo potrebno i na ovaj način zabilježiti osnivanje muzeja, pa makar je bio i privremen.

I to je iskustvo dragocjeno – uvijek neka prilika za neka bolja vremena, jer ne treba zaboraviti da su i autor i zbirka još uvijek u Starom Gradu.

Primljeno: 6. prosinca 2021.

HERITAGE AS FASCINATION. THE TEMPORARY MUSEUM “FACERE” OF VINKO FRANIČEVIĆ IN STARI GRAD

Every community measures its importance by its ability to allow or, still better, to help its particular individuals to be creative. Difficult indeed in a small country, still more so in a small city. Vinko Franičević, a man with an enterprising and restless spirit, is uncommonly fascinated with the reality that is vanishing, particularly that of technology and human endeavour.

During one summer (2010) in Stari Grad on Hvar Island, he established the museum Facere, using his own collection, devoted to work, in premises that a friend leased him free of charge, without a whit of public help, small, nice, seemingly improvised – like life itself. It sprouted like a flower on a cactus: long prepared, of short duration.

If this country had waned to make a museum of labour, we would be celebrating the very intention, and the actual production of one, however private and modest, could easily be parlayed into international prestige. This account is a tribute to the selfless, creative souls among us.